

Pas op, grote grazers!

Leo Linnartz, Stichting ARK

Over de verantwoordelijkheid van eigenaar, beheerder én publiek

— Frank Maasland en Marieke Reisinger, Stichting ARK

Grote grazers vormen inmiddels een vertrouwd beeld in veel Nederlandse natuurgebieden. Jaarlijks ontmoeten miljoenen bezoekers tienduizenden in het wild levende runderen en paarden. Mensen ervaren dit vrijwel overal als positief. Grazers versterken het gevoel van ongerepte, pure natuurbeleving. En bovendien hebben de dieren de afgelopen jaren aan duizenden hectares spectaculaire natuur gewerkt, waar grote aantallen bezoekers van genieten. Maar wat als zo'n dier je plotseling overloopt? Of je met een welgemikte trap duidelijk maakt uit zijn buurt te blijven? Wie is dan schuldig? Bezoeker of kudde-eigenaar? En belangrijker nog: had dit incident sowieso voorkomen kunnen worden?

ARK Natuurontwikkeling wilde precies weten hoe het zat en liet de feiten op een rij zetten in het rapport 'Grote grazers, aanvaardbare risico's'. Gegevens over incidenten en ongevallen bleken niet makkelijk te achterhalen zijn, maar duidelijk is dat het aantal incidenten zó gering is dat jurisprudentie nog in de kinderschoenen staat. Verder zou het een goede zaak zijn als natuurorganisaties (gezamenlijk) werk maken van een zorgvuldige incidentenregistratie en een afgewogen risicobeleid.

In dit artikel gaan we in op de vraag wat eigenaar en beheerder van begraasde terreinen kunnen doen om de risico's van een onfortuinlijke ontmoeting tussen publiek en grazers te minimaliseren. Zonder de vrije toegankelijkheid en natuurontwikkeling van een gebied te kort te doen. Hoewel het aantal ongevallen als gevolg van grazers in natuurgebieden gelukkig gering is, kunnen de risico's nog verder worden beperkt. Dit vraagt een inspanning van de eigenaar, beheerder én bezoeker van begraasde

natuurgebieden. Met dit artikel wil ARK u uitnodigen het gesprek over grazers, publiek en risico's vanuit uw praktijk te voeren. Alleen dan kunnen we zinvolle stappen zetten naar een doordacht en volledig risicobeleid.

Open en expliciet communiceren

Natuurorganisaties praten niet van nature openlijk en al te expliciet over risico's en veiligheid in natuurgebieden. Er bestaat een zekere angst dat dit hun werk zal bemoeilijken of het imago van natuurontwikkeling zal schaden. Dit is niet nodig. Bij professioneel natuurbeheer hoort professionele communicatie, ook over onderwerpen waarmee je als organisatie liever niet wordt geassocieerd, maar die net zo goed onderdeel zijn van het werk dat je levert. Wanneer je duidelijk maakt dat de zorg voor veiligheid van bezoekers een belangrijk onderdeel uitmaakt van je werk en dat er uitgebreid aandacht is voor verbetering en preventie, is het beter om hier helder over te communiceren. Dat dit geen imagoschade oplevert, blijkt uit eveneens zeer veilig opererende sectoren zoals de voedselindustrie of de luchtvaart, die het openlijk over veiligheid en risico's hebben.

Gezien de risicofactoren én de juridische vereisten is het wenselijk om expliciet met bezoekers te communiceren over risico's en het tegengaan ervan. Juridisch gezien wordt een effectieve beschrijving gevraagd (in folders, op websites, op ingangsborden) van de aard van het risico en de mogelijkheden om het te voorkómen. Dat betekent dat een bezoeker bij betreding van een gebied minimaal duidelijk moet worden dat:

- er grote grazers in een gebied staan
- een bezoek aan het gebied niet risicoloos is
- de bezoeker zelf verantwoordelijk is voor het bewaren van 25 meter afstand (ook als de dieren naar hem/haar toekomen of op het pad liggen)
- runderen hun kalveren beschermen
- paarden (als gevolg van voeren) kunnen bijten of trappen
- dieren niet verrast, in het nauw gedreven of opgejaagd moeten worden
- als een grazer aanvalt, de bezoeker zo snel mogelijk afstand moet nemen.

Pictogrammen zijn juridisch niet voldoende maar geven in één blik een helder verhaal, zeker voor buitenlandse gasten! Ze zijn daarom als aanvulling onontbeerlijk.

Preventie en beheer

Met het oog op de in het rapport genoemde risicofactoren, kunnen beheerders de volgende maatregelen en suggesties ter harte nemen:

- Maak het tegengaan van voeren bij drukbezochte terreinen tot een prioriteit. Het is een bron van risico's waartegen hard en systematisch moet worden opgetreden. Net als in de Amerikaanse wildparken, moet ook in Nederland voeren kunnen worden beëindigd. Dit vraagt om een combinatie van boetes en expliciete communicatie ('Voeren is asociaal, denk aan de mensen na u', 'Voeren is dierenmishandeling: paarden moeten erdoor naar de slacht').
- Maak een gedegen keuze voor soort, ras en (indien begrazing door derden) eigenaar. Laat de keuze niet alleen afhangen van kosten of van wie zich toevallig aandient. Neem de tijd om de kudde op gedrag te inspecteren voordat ze uitgezet wordt en volg de dieren in het begin intensief. Laat dat door derden doen als er onvoldoende kennis van zaken is. (Natuurlijke) begrazing in opengestelde gebieden vraagt om expertise en ervaring van de beheerder. Wees hard in de selectie van dieren: bij twijfel moet een verdacht dier uit het terrein gehaald worden.

Verwijder te tamme, te opdringerige en intolerante dieren (die zich op meer dan 25 meter bedreigd voelen) en slacht individuele dieren zonodig.

- Weeg de inzet van paarden in drukbezochte gebieden zorgvuldig af tegen het risico van opdringerigheid door voeren. Zet extra communicatie in en betrek vaste bezoekers bij het oplossen van (voer-)problemen.
- Zorg voor evenwichtige en daardoor rustige kuddes met een goede terreinkennis. Dat impliceert: streven naar jaarrondbegrazing, tegengaan van verplaatsingen, voorkomen van ingrijpen in de kudde, nastreven van een natuurlijke leeftijdsopbouw en van natuurlijke geslachtsverhoudingen.
- Mochten er toch dieren verplaatst moeten worden, kies dan voor het weghalen van 'sociale eenheden' en voor het juiste moment. Dat wil zeggen, laat enkele dieren samen naar een nieuwe plek gaan en in ieder geval elkaars aanwezigheid hebben tijdens transport en bij het loslaten in een nieuw gebied. Laat de grazers eerst het terrein verkennen voordat er (veel) publiek komt.
- Plaats duidelijke, niet te vermijden, bebording. Wanneer openbare wegen, fietspaden

of doorgaande wandelroutes het begraasde natuurgebied doorkruisen moet sprake zijn van bebording die ook zonder af- of uitstappen leesbaar en begrijpelijk is. Naast tekst dienen de regels zo mogelijk ook met in één oogopslag begrijpelijke pictogrammen uitgebeeld te worden. Ingangsborden dienen regelmatig gecontroleerd te worden op vernieling of verdwijning.

- Verlevendig en actualiseer de informatie over de grazers aan het begin van het terrein. Dit kan bijvoorbeeld door een 'actualiteiten' whiteboard onderdeel uit te laten maken van het ingangsbord. Hierop kan bijvoorbeeld de aanwezigheid van kalveren worden gemeld, of kan een tijdelijk verbod op honden worden aangekondigd.
 - Communiceer bij terugkerende bezoekers niet alleen via borden maar ook door aanwezigheid. Op drukke dagen is extra toezicht en voorlichting in begraasde natuurgebieden onontbeerlijk.
 - Zorg voor duidelijke en zichtbare controle. Wees duidelijk tegen mensen met loslopende honden. Honden aan de lijn doen over het algemeen geen enkel kwaad maar honden die achter dieren aanjagen, kunnen schade opleveren voor hond én publiek.
-

Twan Teunissen, Stichting ARK

Tijdbom op pootjes?

De lijst van maatregelen die tot het minimaliseren van risico's leidt, is lang (zie kader). En na het lezen ervan zou je bijna denken dat grazers tijdbommen op pootjes zijn die we maar beter helemaal uit een natuurgebied kunnen verwijderen. Maar niets is minder waar. Uit de zorgvuldige vergelijking van cijfers in het onderzoeksrapport blijkt juist dat het aantal incidenten en ongevallen zeer beperkt is. Op basis van quick scans in 2000 en 2005 en uit onderzoek van Alterra in 2001 blijkt dat zich de afgelopen twintig jaar vijf ongevallen tussen grazers en bezoekers hebben voorgedaan met ernstig lichamelijk letsel als gevolg. Ook heeft Stichting Consument en Veiligheid speciaal voor het rapport een studie verricht naar het aantal ongevallen in natuurgebieden ten gevolge van runderen en paarden, en deze vergeleken met die van ongevallen in min of meer vergelijkbare situaties. Zij kwamen voor de periode 2000 - 2004 op drie ongevallen waarvan zeker is dat ze veroorzaakt zijn door de ontmoeting met een grazer. Ter vergelijking: pony- en paardrijden leidde in de periode 1999 - 2003 tot zes dodelijke ongevallen. In de Nederlandse natuurgebieden doen zich jaarlijks rond de 8.000 ongevallen voor die om eerste hulp vragen, speelgelegenheden leiden jaarlijks tot rond de 6.800 ongevallen die zich op de eerste hulp van het ziekenhuis

melden en per jaar valt gemiddeld één dodelijk slachtoffer ten gevolge van een hondenbeet.

Iedereen die verantwoordelijkheid draagt voor grote grazers, moet zijn eigen afweging maken wat betreft toegankelijkheid en risico's. Hierbij willen wij echter wél aantekenen dat natuurgebieden niet geacht worden even veilig te zijn als speeltuinen of recreatiegebieden. Deze discussie gaat verder dan de mogelijke risico's van grote grazers en gaat over de fundamentele vraag of er in ons steeds meer verstedelijkende land plaats is voor oorspronkelijke natuur ('wildernis') die per definitie avontuurlijker en minder gecontroleerd hoort te zijn. Wat en waar zijn de Nederlandse evenknieën van de hooggebergtes, woestijnen en jungles van andere landen? Natuurorganisaties spelen, als beheerders van de laatste enclaves échte natuur, een cruciale rol in deze discussie en zouden hun bezoekers daarvan actief deelgenoot moeten maken. Binnen die context wordt het veel acceptabeler om bezoekers in bepaalde gebieden op hun eigen verantwoordelijkheid te wijzen. We kunnen lering trekken uit de wijze waarop men hiermee in het buitenland omgaat. In Schotland bijvoorbeeld, zijn eigenaren van grazers in opengestelde natuurgebieden net zo goed aansprakelijk voor hun dieren als in Nederland. Interessant in dit verband is echter,

dat de *Scottish Outdoor Access Code* richting bezoeker stelt dat 'Access rights come with responsibilities... the main thing is to use common sense. You need to take responsibility for your own actions, respect the interests of others and care for the environment.' [Toegankelijkheid gaat gepaard met verantwoordelijkheden ... het belangrijkste is om uw gezonde verstand te gebruiken. U moet verantwoordelijkheid nemen voor uw eigen gedrag, de belangen van anderen respecteren en zorg dragen voor de leefomgeving.] Deze code gaat dus verder in de eigen verantwoordelijkheid van de bezoeker dan in Nederland gemeengoed is geworden.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het geringe aantal ongevallen maakt dat er geen standaardprocedures zijn en er zelfs sprake is van een onontwikkeld rechtsgebied. Het is aan de natuurorganisaties en beheerders om gezamenlijk, met hun personeel én in dialoog met het publiek, het veiligheidsbeleid in begraasde natuurgebieden inhoud te geven. Daar hoort bij het opzetten van een gezamenlijke ongevallenregistratie die maakt dat beter geleerd kan worden van de incidenten en ongevallen die helaas wél plaatsvinden. Het rapport 'Grote grazers, aanvaardbare risico's' bundelt bestaande kennis, ideeën en inzichten om dit zorgvuldig en met oog voor detail te laten verlopen.

ARK zet zich graag in voor een open discussie met collega-organisaties en -beheerders die met grote grazers werken. Hierbij moeten we af van de krampachtigheid waarmee we van incident naar incident langs de muur schuiven en de billen samenknijpen in de hoop maar niet verrast te worden door een onbestuurbare (pers)hetze. Inzet van de discussie is om samen een goed afgestemd risicobeleid op te stellen waar we allemaal achter staan, trots op zijn én verantwoordelijkheid voor nemen. Zo worden begraasde gebieden niet alleen veiliger, maar bouwen we ook aan een glashelder en overtuigend verhaal naar publiek én - wanneer onverhoopt nodig - rechter. ♦

Frank Maasland en Marieke Reisinger

Keesjan Van den Herik & Ilse Verkaart, 'Grote Grazers, Aanvaardbare risico's - Over veiligheid en verantwoordelijkheid in door paarden of runderen begraasde natuurgebieden', juni 2006, te downloaden van www.ark.eu. Voor vragen over dit artikel kunt u contact opnemen met frank.maasland@ark.eu of marieke.reisinger@ark.eu.